

- Maienborn & Catherine Fabricius-Hansen (toim.), *Modifying adjuncts* s. 33–66. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HAMUNEN, MARKUS 2012: Koloratiivirakente, liike ja tapa. – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktiot* s. 104–140. Suomi 201. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2017a: Juosten vai juoksemalla? Infinitiivisten TEN- ja MALLA-rakenteiden semantiikkaa ja murrejakaumaa. – *Sananjalka* 59 s. 125–153.
- 2017b: On the grammaticalization of Finnish colorative construction. – *Constructions and Frames* 9 s. 101–138.
- 2018: MATTA-rakenteen kognitiivista semantiikkaa. – *Virittäjä* 122 s. 356–386. <https://doi.org/10.23982/vir.64471>.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikat. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 41–70. Helsinki: Gaudeamus.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käytäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume I. Concept structuring systems*. 2. painos. Cambridge, MA: MIT Press.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008 [2004]: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. URN:ISBN:978952-5446-35-7.

Onko no-partikkelilla merkitys?

Heidi Vepsäläinen: *Suomen no-partikkeli ja vastaaminen kysymyksiin keskustelussa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2019. 207 s. ISBN 978-951-51-5157-5. Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5189-6>.

Heidi Vepsäläisen väitöskirja jatkaa suomalaista keskusteluanalyttista partikkelitutkimusta, jonka juuret ulottuvat reilun kolmen vuosikymmen päähän. 1980-luvun puolivälissä käynnistyneessä *Suomalaisen keskustelun keinot* -tutkimushankkeessa haasteena oli luoda metodisia välineitä tutkimukseen,

joka käsittelee kieltä ihmisen toiminnan muotona ja perustuu autenttisiin, tallennettuihin keskusteluaineistoihin. Lähtökohta oli lingvistinen, mutta mielenkiinnon kohteena olivat erityisesti perinteisen lauseopin ja semantiikan ulkopuolelle jäävät ”irtoainekset”, joita esiintyy ennen kaikkea puheenvuorojen alussa ja joiden tehtäviä on luontevaa lähestyä vuorovaihtuksen näkökulmasta. Metodologisesti sopivan empiirisen lähestymistavan tarjosi sosiologiasta lähtöisin oleva keskusteluanalyysi. (Hakulinen 1989: 17–19.) Samalla omaksuttiin *partikkeli*-termille kapeampi merkitys kuin se, mikä sillä

on vanhastaan ollut suomen lauseopissa.¹ Partikkeleiksi on sittemmin kutsuttu sellaisia pikkusanoja, jotka eivät osallistu lausuman propositionaaliseen sisältöön mutta joiden ajatellaan tuovan siihen jonkinlaisen lisämerkityksen (Hakulinen & Sorjonen 1989: 115; ISK 2004 § 794).

Vepsäläisen väitöstutkimuksen pääkysymys on, mitä *no*-partikkelilla tehdään vuoroissa, jotka ovat toiminnollisesti vastauksia edellä olevaan kysymyksen tulkituun vuoroon. Vastauksen *no*-alkuisuus esitellään sellaisena kielenpiirteinä, jonka merkitystä on vaikea kuvata kielenpuhujien intuition avulla (esim. *Missä olet? – Kotona. vs. No kotona.*). Vepsäläinen lähtee vuorovaikutuslingvistisen tutkimusongelmansa käsittelyssä liikkeelle ajatuksesta, että partikkelit toimivat kontekstivihjeinä, jotka kertovat jostakin meneillään olevan vuoron luonteesta ja sen suhteesta edellä sanottuun sekä tulossa olevaan. Vastausta siihen, millainen merkitys *no*-partikkelilla on – tai voiko sen merkitystä ylipäättään määritellä muuten kuin kuvaamalla tilanteisia toimintoja, joissa sitä käytetään –, haetaan tarkastelemalla kokonaisia vuorovaikutusjaksoja. Huomio on siinä, miten vastauksen *no*-alkuisuus tai *no*-partikkelittomuus vaikuttavat siihen, mitä keskustelussa tapahtuu.

Käsitteet ja aineisto

Teoksen johdannossa esitellään vuorovaikutuksen analyysissa käytetyt avainkäsitteet. Vuorovaikutusta käsitellään toimintana, joka rakentuu vuoroilla tai vuoron rakenneyksiköillä tehdyistä toiminnoista. Toimintojen ketjuuntuminen sekvensseiksi perustuu siihen, että yhdenlainen

---

1. Perinteisesti suomen kielen sanat on jaettu kolmeen sanaluokkaan, nomineihin, verbeihin ja partikkeleihin. Kolmanteen luokkaan on luettu mukaan kaikki taipumattomat ja vajaasti taipuvat sanat eli adverbit, post- ja prepositiot, konjunktiot sekä interjektiot.

toiminto herättää odotuksen toisesta toiminnosta, kuten kysymys vastauksesta. Vuorovaikutuksen kulkuun vaikuttaa myös luonteeltaan sosiaalinen preferenssin ilmiö eli se, että tietynlaiset responsit ensimmäiseen toimintoon ovat odotuksenmukaisia ja ongelmattomia, toisenlaiset taas odotuksenvastaisia ja selitystä vaativia. Keskustelunanalyysissa vakiintuneiden, vuorottelun jäsenyisyyttä kuvaavien käsitteiden rinnalle Vepsäläinen tuo dialogisesta diskurssitutkimuksesta peräisin olevan *projektin* käsitteen (Linell 2010). Ajatuksena on, että vuorovaikutusta toimintana, jota keskustelijat yhdessä rakentavat, motivoi jonkinlainen päämäärä eli projekti, vaikka sitä ei yleensä sellaisenaan julki lausuta. Projektit ovat vain osin suunniteltuja ja tiedostettuja, ne etenevät dynaamisesti paikallisena ongelmanratkaisuna, ja keskustelijat voivat edistää niitä yhdessä tai erikseen. Projektien koko vaihtelee. Ne voivat olla paikallisia, kuten yhteisistä järjestelyistä sopiminen tai tietynlaisen vuorovaikutusjakson synnyttämisen, esimerkiksi topiikin (eli puheenaiheen) tarjoaminen keskusteluun. Toisaalta projektina voi olla myös kokonainen konventionaalistunut toimintatyyppi, kuten työpaikkahaastattelu, jolla on tunnistettavat piirteensä. Vepsäläisen tutkimuksessa keskeistä siis on, että vuorovaikutuksen hahmotetaan rakentuvan erilaisten projektien varaan.

Tutkimuksen aineisto on koottu Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta. Tarkasteluun valittu materiaali on jaoteltu neljäksi osa-aineistoksi, joita on käytetty sekä kvalitatiiviseen että kvantitatiiviseen analyysiin. Pääaineiston laajuus on vajaat kymmenen tuntia tallenteita, jotka edustavat rekisteriltään arkisia niin kasvokkain- kuin lankapuhelin- ja matkapuhelinkeskusteluja. Työn esimerkistöissä painottuvat kuitenkin puhelinkeskustelut. Aineiston keruussa on käytetty apuna tekstinkäsittelyohjelman hakutoimintoja. Tästä seuraa,

että tietynlaiset variaatiot *no*-partikkelin äänneasussa ja esiintymiskonteksteissa ovat jääneet tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Toisaalta aineiston automaattinen käsittely on tehnyt mahdolliseksi paitsi kvantitatiivisen yleiskuvan luomisen *no*-partikkelien erilaisista käyttöyh-teyksistä (708 *no*-esiintymän aineisto), myös spesifisen osa-aineiston kokoamisen laajan litteroidun materiaalin pohjalta. Tämä osa-aineisto muodostuu *missä*-kysymyksistä ja niiden vastauksista.

Sisältöluvut

Ensimmäinen työn seitsemästä sisältö-luvusta (luku 2) esittelee *no*-partikkelin tutkimuksen taustaa. Tarkastelu alkaa *Ison suomen kieliopin* esittämästä partikkelien ryhmittelystä, jossa *no* sijoittuu sekä dialogipartikkelien että lausumapartikkelien joukkoon. Edellisten ominaisuutena on, että ne voivat muodostaa vuoron yksin, jälkimmäiset taas esiintyvät lausuman alussa. Vepsäläisen kiinnostuksen kohteena on lausumapartikkeli *no* ja etenkin sen vuoronalkuisuus.

Vuoronalkuisten monikäyttöisten partikkelien tehtävän ja merkityksen määrittelyä mutkistaa se, että samalla partikkelilla alkavat vuorot voivat esiintyä sekventiaalisesti erilaisissa asemissa. Vepsäläinen vertaa suomen *no*-partikkelia englannin *well*-partikkeliin sen osalta, että niitä kumpaakin voidaan käyttää esimerkiksi kysymys–vastaus-sekvenssissä kolmessa eri positiossa, niin kysymysvuorossa, vastausvuorossa kuin kolmannen position vuorossa, joka toimii reaktiona vastaukseen. Kussakin tapauksessa partikkeli saa tulkintansa paikallisessa kontekstissaan. Vepsäläinen suhtautuukin epäilevästi pyrkimykseen esittää tämänkaltaisille partikkeleille jokin ydinmerkitys ja useita toissijaisia merkityksiä, tai ”kokonaismerkitys”, jonka puitteisiin erilaiset käytöt sopivat. Hän kuitenkin hyväksyy näkemyk-

sen, että partikkeleilla voi olla laaja proseduraalinen, toimintaa jäsentävä merkitys, joka täsmentyy käyttöympäristössä (ks. Heritage & Sorjonen 2018).

Maininnanomaisesti *no*-partikkeli sijoitetaan myös monikieliseen, samanhahmoisista *NU*- ja *NÅ*-partikkeleista muodostuvaan partikkeliperheeseen (ks. Auer & Maschler 2016), joka on saanut osakseen huomiota viime vuosina.² Suomen *no*-partikkelille löytyy vastineita itämerensuomalaisista kielistä, esimerkiksi viron *no(h)*, ja toisaalta sillä on äänne-asultaan samankaltaisia vastineita germaanisissa ja slaavilaisissa kielissä, kuten (suomen)ruotsin *nå* ja venäjän *nu*. *No*-partikkelin vertaaminen sen lähimpiin vastineisiin ja kielikontaktien vaikutusten analysoiminen jäävät myöhemmän tutkimuksen aiheiksi.

Tutkimustaukussa keskeistä on sen sijaan aiempi suomen *no*-partikkelia koskeva tutkimus ja erityisesti Raevaaran (1989) siitä tekemä ensimmäinen keskusteluanalyttinen kuvaus, joka oli osa *Suomalaisen keskustelun keinoja* -hanketta. Vepsäläinen omaksuu tutkimukseensa Raevaaran esittämän jaottelun lausumanalkuisen *no*-partikkelin kolmesta esiintymisympäristöstä: vuoronsisäiset siirtymät, vuoronalkuiset (eli keskustelun sisäiset) siirtymät ja responsiiviset vuorot.

Luvun 3 tavoitteena on luoda kokonaiskuvaa lausumanalkuisesta *no*-partikkelista ennen vastausvuorojen yksityiskohtaisempaa tarkastelua. Kvantitatiivista analyysia varten kootussa aineistossa noin puolet *no*-partikkelin esiintymistä liittyvät lausumiin, jotka edustavat toimintoina erilaisia vuoronsisäisiä tai vuoronalkuisia siirtymiä. Loput sijaitsevat responsiivisessa asemassa. Vuoronsisäisistä siirtymistä otetaan esimerkeiksi

2. Vepsäläinen on osallistunut *NU*- ja *NÅ*-partikkeliperheen tutkimukseen erillisellä artikkelilla, jonka hän on kirjoittanut Marja-Leena Sorjosen kanssa (Sorjonen & Vepsäläinen 2016).

kerrontajaksot, sanahaut ja parenteesit. Näissä yhteyksissä *no*-alkuinen lausuma ohjaa tai korjaa keskustelun suuntaa, mutta Vepsäläinen korostaa sitä, että itse siirtymän merkitseminen ei ole *no*-partikkelin tehtävä. Partikkeli tekee näkyväksi kerronnan prosessoinnin ja on merkinä siitä, että seuraava toiminto on suhteessa kerronnan koherenttiin etenemiseen. Vuoronalkuiset siirtymät on jaettu sellaisiin, joissa *no*-alkuinen vuoro siirtyy seuraavaan vaiheeseen jonkin tunnistettavan toimintatyyppin sisällä, ja sellaisiin, joissa *no*-alkuinen vuoro tuo uuden näkökulman meneillään olevan puheenaiheeseen. Edellisistä tarkastellaan lähemmin puhelinkeskustelujen aloitusrutiineja. Jälkimmäisiä taas havainnollistavat *no*-alkuiset kysymykset ja kysymys–vastaus-sekvenssin kolmannen position vuorot. Näissäkin tapauksissa *no*-partikkeli osoittaa, että vuorossa tapahtuva siirtymä on puhujan näkökulmasta relevantti keskustelujakson taustalla olevan projektin edistämiseksi. Luvun 3 lopussa annetaan vielä esimerkkejä *no*-alkuisista responsiivisista vuoroista, jotka voivat olla reaktioita monenlaisiin etujäsenvuoroihin. Vepsäläisen aineistossa vastaukset kysymyksiin muodostavat noin 40 % kaikista *no*-alkuisista responsiivisista vuoroista.

Luku 4 pohjustaa kysymys–vastaus-sekvenssien analyysia esitellen aiempaa vastaustutkimusta. Vepsäläinen selittää siinä myös tekemiään terminologisia valintoja ja vastausten luokittelun kriteerejä. Aineiston keruussa on kysymysten osalta käytetty sekä muodollisia että toiminnollisia perusteita. Kysymyssanan, kysyvän liitepartikkelin tai niiden yhdistelmän sisältävien interrogatiivilauseiden lisäksi käsittelyyn on otettu väitelauseen muotoiset vahvistusta hakevat vuorot, joita seuraa *no*-alkuinen vastaus. Vastauksiksi taas on määritelty sellaiset vastausasemassa olevat vuorot, jotka käsittelevät kysymyksen asettamaa ongelmaa. Vepsäläinen so-

veltaa tutkimukseensa englanninkielisten hakukysymysten (*wh-questions*) analyysissa tehtyä jakoa tiedonhakukysymyksiin (*specifying questions*) ja kerrontakysymyksiin (*telling questions*) (Thompson, Fox & Couper-Kuhlen 2015). Tiedonhakukysymyksillä haetaan vastaukseksi jotakin yksittäistä tietoa, kun kerrontakysymys hakee laajempaa vastausta (esim. selitystä, kertomusta tai raportointia). Vastausten luokittelussa Vepsäläinen tukeutuu termipariin minimivastaus ja (kysymykseen mukautuva) lausevastaus. Minimivastauksella tarkoitetaan lausekkeen muotoisia (verbittömiä) vastauksia hakukysymyksiin ja pelkästä verbin toistosta muodostuvia vastauksia vaihtoehtokysymyksiin. Vaihtoehtokysymyksen minimivastaus voi muodostua myös dialogipartikkelista tai partikkelien ketjusta (esim. *no joo*), mutta Vepsäläinen ei aineiston niukkuuden vuoksi käsittele jälkimmäisen kaltaisia tapauksia. Kolmanneksi vastaustyyppiä erotetaan vielä epäsuorat vastaukset, jotka eivät sisällä varsinaista vastausta kysymyksen tiedustelemaan asiaan.

Luvun 5 aiheena on vastaaminen tiedonhakukysymyksiin. Siinä Vepsäläinen esittää tutkimuksensa päätuloksen, neljän vastaustyyppin järjestelmän, jossa on kaksi muuttujaa: partikkelialkuisuus (vastaus joko alkaa tai ei ala *no*-partikkelilla) ja lausuman muoto (joko lause- tai minimivastaus). Tätä järjestelmää havainnollistetaan *missä*-tyyppisistä hakukysymyksistä koostuvan osa-aineiston avulla. Avainkäsitteenä on projekti, jolla tarkoitetaan tässä tapauksessa kysymyksen esittämisen taustalla olevaa pyrkimystä selvittää jotakin, lähtökohtaisesti keskustelutilanteen ulkopuolista asiaa. Vepsäläisen mukaan vastauksen *no*-alkuisuus osoittaa, että vastaaja tunnistaa kysymyksen taustalla olevan projektin ja orientoituu siihen. Lausemuotoinen *no*-alkuinen vastaus ottaa projektin käsittelyyn eli on samanlinjainen kysymyksen projektin

kanssa (esim. 1). *No*-alkuinen minimivastaus taas asettuu vastustamaan jollakin tavoin kysymyksen projektia eli on sen kanssa erilinjainen. Vastaaja voi esimerkiksi pitää kysymystä tilanteesta tarpeettomana (esim. 2).

- (1) Ote esimerkistä (matkapuhelinkeskustelu, s. 86), jossa kysyjänä on vanhempiaan tapaamispaikassa odottava lapsi; äidin vastaus kertoo paitsi sen, että vanhemmat ovat tulossa, myös antaa lapselle mahdollisuuden arvioida, kuinka paljon odotusaikaa on jäljellä.

01 Ä: Merja?
 02 (0.8)
 03 L: moi,
 04 Ä: moi,
 05 (0.8)
 06 L: → mi:s te ootte.
 07 (0.2)
 08 Ä: → **no** just (.) <ajettii koo kaupan ohi>.

- (2) Ote esimerkistä (matkapuhelinkeskustelu, s. 96), jossa matkalla oleva nainen (M) soittaa miehelleen (P) varmistaakseen, että asiat ovat kodin päässä kunnossa; rivin 13 kysymys koskee heidän lastaan, joka on sairaana ja jonka näin kuuluu olla kotona.

07 M: ette oo mitään
 soittanu,=oot_sä sielä jo.
 08 (0.6)
 09 P: olen.
 10 (0.3)
 11 M: a:i.
 12 (0.2)
 13 M: → onks Jari missä.
 14 (0.7)
 15 P: → **n'** ↑kotona.

Tiedonhakuprosessiin annettu vastaus, jonka alussa ei ole *no*-partikkelia, ei ota kantaa kysymyksen projektiin. Siinä missä *no*-partikkeliton minimivastaus tarjoaa välttämättömimmän tiedon ja siirtää vastuun asian jatkokäsittelystä alkuperäiselle kysyjälle (esim. 3), *no*-partikkeliton lausevastaus käsittelee kysymyksen esiin nostamaa asiaa sellaisena, ettei se kaippaa annetun tiedon jälkeen lisäkäsittelyä (esim. 4).

- (3) Ote esimerkistä (matkapuhelinkeskustelu, s. 89), jossa töistä kotiin tullut äiti tiedustelee lastensa olinpaikkaa:

01 L: -aloo
 02 (0.4)
 03 Ä: no he:i,
 04 (0.4)
 05 L: mo:i=
 06 Ä: → ooteks työ< missä.
 07 (0.6)
 08 L: → #e-# öö koolla?,

- (4) Ote esimerkistä (matkapuhelinkeskustelu, s. 91–92), jossa keskustelijat ovat sopineet menevänsä yhdessä ulos illalla:

01 J: MORO,
 02 P: → MOI mis meet,
 03 (0.7)
 04 J: → mä oon täällä Ernestossa jo,

Vepsäläinen korostaa aineistoanalyysissaan sitä, että preferenssin käsite on riittämätön vastausvuoroissa käytetyn *no*-partikkelin tehtävän kuvauksessa. Vaikka *no*-alkuisia vastauksia käytetään tilanteissa, joihin sisältyy jotakin hankalaa, *no* ei ole preferoimattomuuden merkitsin. Sen sijaan *no* on vastaajan keino osoittaa, että tilanteessa on tarpeen neuvotella keskustelun suunnasta. Tästä näkökulmasta partikkelittomuuden voi tulkita vastaajan valinnaksi olla ottamatta aktiivista roolia

keskustelun kulun (uudelleen)ohjaamisessa.

Projektiin orientoitumista havainnollistetaan lisäesimerkeillä *no*-alkuisista lausevastauksista, joissa siis vastaus asetuu edistämään kysymyksen toimintalinjaa. Vepsäläinen näyttää, miten *no*-alkuinen vastaus nostaa yhteisesti neuvoteltavaksi kysyjän kannalta ei-toivotun vastauksen tai vastaajan kannalta ongelmallisen tilanteen tai miten *no*-alkuisella vastauksella voi pyydetyn tiedon tarjoamisen ohella korjata kysymykseen sisältyviä odotuksia.

Luvussa 6 käsitellään vastauksia kerrontakysymyksiin. Vepsäläinen toteaa heti alkuun, että vastaukset kerrontakysymyksiin alkavat pääsääntöisesti *no*-partikkelilla. Toimintona kerrontakysymys tarjoaa keskusteluun uutta topiikkaa tai alatopiikkaa. Projektina on tällöin ehdotetun puheenaiheen käsittely. *No*-partikkelilla osoitetaan – samoin kuin tiedonhakukysymysten vastauksissa – projektin tunnistamista ja lausemuotoisella jatkolla samanlinjaisuutta sen kanssa. Erona tiedonhakukysymysten vastauksiin on se, että tunnistaessaan kysymyksen kerrontakysymykseksi vastaaja ottaa myös vastaan vastuun projektin edistämisestä. Vastausvuoro muodostuu useammasta vuoron rakenneyksiköstä. Tyypillinen tapaus on sellainen, jossa ensimmäistä *no*-alkuista vastauslausumaa seuraa *että*-alkuinen laajennus (esim. 5).

- (5) Ote lankapuhelinkeskustelusta (s. 127)

13 E: → ai jaah. he .hh no onks yät
menny suht
14 kohth .hh
15 O: → .hh **no** yöt on kyllä menny
ihan kivasti että t
16 se on nyt nukkunu (.)
t: aas täälä sellasii
17 pitempii pätkiä sen ekan
jah

18 E: vo: i ku hy[vä

19 O: [sit se herää
seittemält – –

Vepsäläinen katsoo, että myös kerrontakysymysten kohdalla *no*-alkuinen minimivastaus asetuu eri linjaan kysymyksen projektin kanssa. Erilinjaisuus tarkoittaa tässä tapauksessa ristiriitää siinä, kuinka kerrottava jokin asia on. Vastaaja voi pitää tarjottua puheenaihetta kerrottavuudeltaan vähäisempänä kuin kysymys antaa olettaa. Toisaalta vastauksen aloittaminen *no*-partikkelilla ja minimivastauksella on myös keino luoda kerrottavuutta ja tuoda ilmi, että asia on jollakin tapaa erityislaatuinen ja kerrottavuudeltaan merkittävämpi kuin millaisena kysyjä on sitä käsitellyt.

Kerrontakysymysten käsittelyssä nousee esiin kysymys siitä, eroavatko kerronta- ja tiedonhakukysymykset rakenteellisesti toisistaan ja miten kysyjä voi osoittaa, että kysymys hakee vastaukseen pikemminkin kerrontaa kuin yksittäistä tietoa. Esimerkiksi otetaan lankapuheluiden alussa esiintyvät 'mitä kuuluu' -kysymykset, joihin reagoidaan sekä lyhyillä *ei täs mitää erikoista* -tyyppisillä vuoroilla että *no*-partikkelilla alkavilla, useammasta lausumasta muodostuvilla kerrontavuoroilla. Yksi kysymyksen tulkintaa kerrontapyyntöksi ohjaava seikka on kysymyssanaan liitetty *-s*-partikkeli (*mitäs kuuluu?*). Huomattakoon tässä kohden, että tutkimuksen aineistanalyysit perustuvat keskusteluanalyysin periaatteiden mukaisesti osallistujorientaatioon. Lausumaa tai vuoroa on pidetty kerrontakysymyksenä, jos se otetaan keskustelussa vastaan pyyntönä kerrotta.

Luvussa 7 Vepsäläinen tarkastelee vielä sellaisia kysymysvuoroja, joita ei oteta vastaan tietoa tai kerrontaa hakevina vaan kutsuina ongelmanratkaisuuksiin, haasteina tai suostumuksen hakuina. Vastausvuorot eroavat edellisissä luvuissa kä-

sitellyistä sikäli, että ne ovat muodoltaan epäsuoria. Vepsäläisen mukaan vastausvuorojen *no*-alkuisuus osoittaa, että vastaus orientoituu kysymysvuoron taustalla olevaan ongelmaan tai näkemyseroon, johon ei ole valmista ratkaisua ja joka vaatii käsittelyä keskustelussa tässä ja nyt. Osassa analysoiduista esimerkeistä vastaaja on asemassa, jossa hän ei voi yksin tehdä päätöstä, osassa taas vastaajalta odotetaan päätöstä asiasta, johon hän ei ole ennalta valmistautunut.

Puntarissa lopputulema

Päätäntäosiossa analyysilukujen tulokset koostetaan yhteen. Ensin tarkastellaan sitä, mitä on saatu selville *no*-partikkelista, ja sitten sitä, mitä tutkimus kertoo vastaamisesta toimintona. *No*-partikkelin osalta Vepsäläinen päätyy esittämään, että se implikoi kaikissa käyttöympäristöissään alkavan vuoron tai lausuman olevan relevantti meneillään olevan toimintatyyppin tai projektin kannalta. Samassa yhteydessä hän toteaa, ettei tällainen kuvaus kerro kovin paljoa siitä, mitä *no* oikeastaan tekee vuorovaikutuksessa. Vepsäläinen pitää näin kiinni jo teoksen alussa ilmaisemastaan epäilyksestä, että sellaiset monikäyttöiset partikkelit kuten *no* kantaisivat itsessään jotakin tarkemmin määriteltävissä olevaa merkitystä.

Vastaamisen toiminnon kuvauksesta Vepsäläinen nostaa tutkimuksensa keskeiseksi metodologiseksi tulokseksi vastausjärjestelmän jäsentämisen erilaisten muuttujien, kuten vastauksen muodon ja partikkelialkuisuuden tai partikkelitomuuden, mukaan. Jokaisella vastaus-tyyppillä on oma vuorovaikutuksellinen tehtävänsä, eikä ole kovinkaan mielekasta jaotella niitä tunnusmerkittömyyden tai tunnusmerkkisyyden mukaan. Kuten Vepsäläinen toteaa, potentiaalisesti merkittäviä muotopiirteitä on enemmän kuin ne, jotka sisältyvät hänen tutki-

muksensa rajaukseen. Tällä tavoin Vepsäläisen tutkimus viitoittaa tietä myös tulevalle vuorovaikutuslingvistiselle kysymys- ja vastaustoimintojen tutkimukselle.

Vepsäläisen tutkimusongelman ytimessä on muodon, merkityksen ja keskustelun toimintojen kompleksinen suhde. Kielen ainekset ovat monikäyttöisiä: esimerkiksi kysymysmuotoisella lausumalla voidaan tehdä muutakin kuin kysyä, ja toisaalta kysymystä toimintona voi ilmaista muullakin kuin muodoltaan kysyvällä lausumalla. Vuorovaikutusaineistoihin perustuva *no*-partikkelin erilaisten käyttöyhteyksien analyysi tuottaa tietoa siitä, mitä *no*-partikkelilla tehdään vuorovaikutuksessa. Herää kuitenkin kysymys, pääseekö tätä kautta kiinni siihen, mikä on *no*-partikkelin *merkitys* kielenaineksenä. Vepsäläisen tutkimuksen päätäntäosion perusteella vastaus vaikuttaa olevan kielteinen. Silti tutkimus tarjoaa nähdäkseni ainekset toisenkinlaiseen lopputulemaan.

No-partikkeli mielletään sanaksi, toisin kuin vaikkapa epärointiäänne *öö*³ (ks. esim. 3), ja sanojen ominaisuus on, että ne kantavat merkitystä. Merkityksen ei tarvitse olla leksikaalista. Vepsäläinen tekee *no*-partikkelin kuvauksessa huomattavan edistysaskeleen sitomalla sen projektin käsitteeseen. Projekti ei ole toiminto eikä se ole mitään muutakaan vuorovaikutuksessa suoraan havainnoitavaa. Projektin käsite perustuu oletukseen, että vuorovaikutuksella inhimillisenä toimintana on päämääriä, joista keskustelun osanottajat ovat enemmän tai vähemmän tietoisia. Merkittäväksi projektin käsitteen tekee se, että Vepsäläinen näyttää kielessä olevan indeksikaalisia, kontekstivihjeenä toimivia aineksia, kuten partikkeli *no*, joilla voidaan osoittaa projektin tunnistamista ja sen käsittelyyn ottoa.

---

3. Tästä vertailunäkökulmasta kiitän Leelo Keevallikia, joka toimi Vepsäläisen väitöskirjan esitarkastajana.

Vepsäläisen aineistoesimerkeissä tulee vastaan monenlaisia projekteja, paikallisia ja laajempia, keskustelun kulkua koskevia ja lähtökohtaisesti keskustelun ulkopuolisiin asioihin liittyviä. Aina ei ole selvää, mitä pidetään projektina. Terävimmällään projektin käsite on analysoitaessa *no*-alkuisia vastauksia *missä*-tyyppiisiin tiedonhakukysymyksiin. Tutkimusta lukiessa käy mielessä, että erilainen sisällysluettelon jäsenitys olisi auttanut tuomaan tutkimuksen löydöksen paremmin oikeuksiinsa.

Ansiokas on tutkimus, joka saa ajatukset liikkeelle ja herättää keskustelua. Vepsäläisen väitöstutkimus onnistuu tässä. Tekijää on kiittäminen myös siitä, että hän on kirjoittanut kirjan suomeksi – siitä huolimatta, että on tehnyt tutkimuksen kansainvälisessä tutkijayhteisössä. Tekstiin on jäänyt joitakin kiireisen viimeistelyn jälkiä, mutta lukija selviää niistä pienellä päättelyllä. Esimerkkianalyysit ovat antoisaa luettavaa, sillä niissä on hyödynnetty monipuolisesti jo olemassaolevaa tietämystä siitä, mitä puhujat tekevät erilaisilla partikkeleilla ja millä tavoin vuorovaikutus voi edetä tietynlaisissa tilanteissa. Kirja on sopivan pituinen; se kannattaa lukea kannesta kanteen.

OUTI DUVALLON
etunimi.sukunimi@inalco.fr

Kirjoittaja työskentelee INALCOssa (Institut national des langues et civilisations orientales) ja on SeDyL-tutkimusryhmän (CNRS UMR8202, IRD UMR135) jäsen. Hän toimi Vepsäläisen vastaväittäjänä.

Lähteet

- AUER, PETER – MASCHLER, YAEL (toim.) 2016: *NU/NÅ. A family of discourse markers across the languages of Europe and beyond*. Berlin: de Gruyter.
- HAKULINEN, AULI 1989: *Keskustelun tutkimisen tavoitteista ja menetelmistä*. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 9–40. Kieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HAKULINEN, AULI – SORJONEN, MARJA-LEENA 1989: Partikkelit ja muut kiteymät vuoroissa. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 115–146. Kieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HERITAGE, JOHN – SORJONEN, MARJA-LEENA 2018: Introduction. Analyzing turn-initial particles. – John Heritage & Marja-Leena Sorjonen (toim.), *Between turn and sequence. Turn-initial particles across languages* s. 1–22. Amsterdam: John Benjamins.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LINELL, PER 2010: Communicative activity types as organisations in discourses and discourses in organisations. – Sanna-Kaisa Tanskanen, Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson & Mia Raitaniemi (toim.), *Discourses in interaction* s. 33–60. Amsterdam: John Benjamins.
- RAEVAARA LIISA 1989: *No* – vuoronalainen partikkeli. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 147–161. Kieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – VEPSÄLÄINEN, HEIDI 2016: The Finnish particle *no*. – Peter Auer & Yael Maschler (toim.), *NU/NÅ. A family of discourse markers across the languages of Europe and beyond* s. 243–280. Berlin: Walter de Gruyter.
- THOMPSON, SANDRA – FOX, BARBARA – COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 2015: *Grammar in everyday talk. Building responsive actions*. Cambridge: Cambridge University Press.